

ИЗДАЈИ ТРИ ПУТ У МЕСЕЦУ И СТАЈЕ 60 ГР. ГОДИШЊЕ.

ГОДИНА

5

1 8 6 8

ВОЈИН

БРОЈ

36

20. Децембра.

ЛИСТ ЗА ВОЈНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЪЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Веројетне промене у тактици (наставак). — Новине и ситуације. —

Веројетне промене у тактици.

(Свршетак.)

Како било да било, еде то питање о правој летној прузи, изазвато је свакојако жлебом, а не пуњењем оздо.

Покушајмо нацртати суштанствене промене, које су произишле у дејствовању топова у след жлебова и као зависно од овога, изложимо измене, које би се могле желети ду се у правилима изврше.

Из жлебних топова бацају се онака иста зрна као и из глатких, осем само одскочна, која су при ударноме палиду *) (перкусионски циндер) немогућа; а при онима запаљачима што су на даљине одређени (темпирани дистанцијански,) толико неправилна јер дугуљаста зрна нису за то, и дејство је неправилно и не може се на њ ослонити **)

*) Палилом наши људи назваше варошку „машину“. А нама се чини да је ово палило приличније од до сад употребљеног „запаљача“. Пр.

**) Жлебни топови имају тројаких зрна: гранату, која нема барута ни палила, кад се хоће њоме да пуца као пуним зрном; картечну гранату, науњеиу малим зрима, у сред којих, у особитој цеви, има барута за распрскање, и картеч, кутнија пуна оловних или цинкених зрнаца. Има палила двојаких: или

Колико је дејство жлебнога 4Њ-ша, што се оздо пуни (француска система) и 4Њ-топа што се оздо пуни (пруска система) може се добити појма из ове таблице:

Даљина до белеге		4Њ топ, што оздо се пуни		4Њ топ, оздо се пуни	
217 ^m	око 100	руских	хвати	.	100%
434 ^m	" 200	"	"	.	100 .
651 ^m	" 300	"	"	90	100 .
868 ^m	" 400	"	"	76 .	98 .
1085 ^m	" 500	"	"	61 .	92 .
1302 ^m	" 600	"	"	48 .	83 .
1519 ^m	" 700	"	"	38 .	72 .
1736 ^m	" 800	"	"	24 .	58 .
1953 ^m	" 900	"	"	18 .	46 .
2170 ^m	" 1000	"	"	10 .	35 .
2387 ^m	" 1100	"	"	.	27 .
2604 ^m	" 1200	"	"	.	20 .

Белега: 25 корака с лица и око 9 стопа висине.

Ови бројеви не дају, без сумње ни приближнога појма о бојноме дејству пуцања, које зависи од наравственога стања људи, од боље или лошије оцене даљине до белеге и на последњу од места где зрна падају, јер оно није вазда згодно за распрскање; но ти бројеви свакојачко јесу један основац при решавању питања — с које даљине и с каквим зрнима треба почињати пуцање у боју.

Тако, гађање у право у цел, обичним гранатама

су т. ј. ударна, и зрно се, чим први пут додирне земљу, распрскава или удешена за извесне даљине, и запаљива смеша догорева до праха у онај час, кад је граната пролетела даљину, на коју је палилов метални котурић урезан.

из жлебних топова, што се оздо пуне, може се почети од најмањих даљина па свршити са даљином од преко 1000 руских хвати. Ал у пољском рату, против белега обичних размера *) не треба ићи преко 800 хв. (око 1700^m), јер је већ и на тој даљини веома тешко оцењивање даљине, на којој се граната распрскава од белега. тако звана **даљина распрскавања**. А ово је врло важно да се точно зна, јер је оно једина залога за успех при пуцању ударним палилом, које је скоро код Руса за гранате примљено. Да би се артиљерији што боље навикнули на оцењивање ове даљине распрскавања има само једно средство — да се т. ј. да веће важности пуцању са неогређене даљине неголи са одређене; јер само прво од ових привлачи озбиљне пажње на место падања и распрскавања зрна. **) Код пређашње системе топова, стрељање с одређених даљина било је још нужно за гађање у нишан у почетку сваке пролећне практике; но гађање је из жлебних топова, што се оздо пуне, тако точно, да то готово није потребно.

Непосредно гађање у белегу против војске у густој или разређеној строји ***) може се употребљавати у свима приликама. Против расутога строја тачнија је и јача ватра стрељачкога низа од артиљеријске.

*) Т. ј. баталијун, ескадрон, батерија, чета.

**) Са овога гледишта могло би се тврдо рећи, да је раније одмерена даљина каткад више штетна но корисна. јер при гађању ваља знати не даљину, већ угао подизања, који треба дати оруђу у дајој прилици и који, при истој даљини, није у век један исти.

***) Разумевајући под овим последњим називом и густу низ.

Непосредно гађање гранатама треба употребљавати такође и против врло чврстих предмета, као што су: грађевине, насипи, мостови итд. т. ј. у свима онима приликама, где зрна треба ударом да раде а за тим одмах распрскавањем.

Картечним се гранатама може згодно да пуца против војске од 100^м до 1500^м даљине: преко те даљине не треба гађати.

Против незаклоњене војске, боље је овим зрнима пуцати него обичним гранатама, а особито кад је неприатељ у густоме строју.

Обични се картеч може употребљавати с даљине које не прелазе 400 метара, но и то само кад треба брзо пуцати, као на прилику, против низа, који ивриша на батерију, или против одељења у густоме строју у тренутку, пред бајонетском борбом. Али при околностима, које поље допуштају пуцање картечним гранатама, треба њих пре узети него обичан картеч, јер она има већега дејства и овоме само у томе уступа, што се топ лаганије пуни и руковање њоме мора да је брижљивије.

Гранате се могу убацивати на даљинама од 400—1700^м против војске заклоњене ма каквим заклоном.

На даљинама, које су преко 1700^м може се пуцати само против великих белега, на прилику, на биваке или резервенске размештаје знатних гомила, ако су оне тако неумесно постављене, да им је место на коме су, отворено и прегледно.

Брзина артилеријскога пуцања, условљена је временом, који треба док се треко потребна брига обрати око пуњења и док се прегледи место где

зрна падају. То већ показује, да у првome тренутку борбе не може никако бити брзе ватре, јер би она била узрок само некорисноме трошењу бојне муниције.

У другоме тренуту боја (бајонетскоме) брзина се пуцања одређује њеном важношћу према решењу боја и условом тачнога управљања топова.

Стари обичај — да се први метци, по што се дође на положај, бацају не нишанећи (онако како топ стоји) треба одбацити, јер, како је немогуће добити правилне одскоке, а и жлебни топови су тачни — овако би нам пуцање само однело неколико зрна у ветар.

На успех артилеријске ватре, имају веома великога утицаја положаји и чешће или ређе мењање њихово. Услови згодног артиљерискога положаја у суштини нису се променули; али је сада још много важније по ређе, да се положаји што дуже држе, т. ј. да су промене њихове што ређе, — јер промењивања и кратка кретања немају никаква утицаја на дејство, а међу тим, принуђавају да се на новим положајима тражи и нов угао подизања, што је при овако кривој летној прузи, веома тешко.

У опште, да се положај промени, може нас побудити: 1) штета, коју нам је батерија претрпела од непријатеља; 2) кад не може батерија дуже да пуца, што ју је на прилику заклонила наша војска или је се белега удалила *) на послетку 3) принуђени смо да се повлачи мо.

Но с тога, што артилерија далеко може да гађа не може јој то никад нико извинити — да не дође

*) Као на прилику при повлачењу.

веома близу непријатељу, кад на прилику може својом блиском ватром да потпомогне пешадију или коњицу. Треба избацити из артилеријске тактике ону укорењену предрасуду, е је губитак топа толики као баријака. Чудно је бојати се за парче метала тамо, где за достижење цели по каткад пропада десетине хиљаде човечијих глава.

Топ је баријак заклањања и помагања; али ни у којој прилици не треба да је друго што, но оружје за артиљере — оружје, које достиже свој позив у толико више, у колико је јаче нанело штете непријатељу. Са ове тачке, није ли чудновато, кад се артиљер, да би спасао топ, често више од мнимо од праве опасности, скида са положаја онда, кад је непријатељ близу, т. ј. кад му се може највише наудити, па шта више и савршено устукнути га?

У артилериским правилима као и у другим тачкође, преко је потребно да се учине многе измене, а све у намери да се што простија учине и да се људи и коњи што боље заклањају од ватре. Са овога гледишта чини нам се особито важно, да се 1) сведу онолика — сложена кретања и да се ограничи на само један бојни ред; 2) да се колуне, са свим изоставе јер немају никакве бојне употребе; 3) да се призна независност ако не свакога топа а оно бар водова у батерији; 4) на послетку, да би се линија боље осигурала од ватре, треба је што више развући у дубину, т. ј. у бојноме њеноме реду треба да се предњаци и муницијонски сандуци постављају на много вођу даљину на траг но што сад стоје. На послетку, сврх свега реченога, не може се не пожелети да се и у артилерији одбаце они

педантички захтеви у пешачкоме строју, почем они, особито у артилерији, немају никаква смисла, одузимају много времена и што је горе, ови извртају правилне појмове артилеру о његовоме сопственоме строју, који је само расути.

X.

По што смо исказали карактерне црте радња и поменули облике строја, које би желели да се у главним родовима оружја приме, — чини нам се да би нужно било, рад потпунијега погледа, да кажемо неколико речи и о томе, каки утицај на те радње могу имати саперски послови.

Без сумње је утицај тај, да ће искусно ојачање земљишта у толико више добијати цене, у колико се више буде усавршавала артилеријска и пушчања ватра. То изазивље знамениту промену нитања о фортификационским пословима т. ј. **послови готово технички, приступни само специјалицима, треба из нова да постану приступни у опште свој пешадији и артиљерији.**

Ова популарност пољске фортификације очито показује, да она као наука мора знатно простија постати, те да буде приступна свакоме човеку с простим здравим разумом и да се савршено махне и ослободи оних мајсторија, које збуњују по негда људе далеко не глупе, а немају међу тим никаквога бојнога значаја. Да је заиста врло потребно да се пољска фортификација на простију сведе, показује још једна оквљност — брзина, којом се одликују данашња војна предузећа и која је узрок, те не достаје више времена за утврђења уметничко форти-

фикацијонска. Ово немање времена, и преко воље натурије, да се од сад морају изостављати она вешта везивања пруга, она трасирања и профиловања по свима правилима искуства; на послетку, мора се жртвовати оно уживање зналаца, кад разгледају глатко отесане нагибе и пресеке, мора се заборавити на она стаклаисана и вкусна заокружавања итд.

Траншеја за стрелце, батерија, најпростије отворено утврђење *) многостранога цртежа — ето то је све, што се може тражити на садашњим бојним пољима и преко чега би чудно било ићи у одсеку пољске фортификације, која има цел да одговори потребама војске, а не да је искуству искуство. **)

Ако се призна оваки обим фортификације, лако се може опазити, да ће она постати веома кратак упут, приступан не само свакоме официру, но и војнику. Ствар није нигда тешка; тешка је вештачка околност, коју жреци мисле да треба придати ствари да би се само незналице к њој „благоговјеино“ обрађали..... Веома би дакле добро било, кад би се оваки упут саставио и распрострео у војсци.

Но на који ће се начин и кад ведбати примена њена на ствар? Решење овога питања стоји у суштини предмета. Каки задатак може имати стрељачка траншеја? Да што више ојача снагу њиховој ватри и да их заклони на ономе месту, на коме би се

*) И веома ретко затворено.

**) Писцу пребакује редактор „Војн. Зборника“ веома скучени „одсек пољске фортификације“ кад је познато да као што при спремању „садашњег бојног поља“ могу затребати сложни саперски послови, тако исто и још више при спремању и подизању привремених утврђења, која спадају такође у захват „пољске фортификације.“

они разместили, и кад не би копали траншају. И тако, решење најважнијега питања, првога при свакоме фортификационском постројењу, т. ј. опредељење правца ватрене линије, лежи већ у самоме размештају војске: ако официр уме да избере место за низ, умеће заиста одредити и правац, у коме треба насипати траншеју. Ако се он дуго мисли сад за ово, то ће просто бити с тога, што он гледа на та два предмета *) као на савршено разне ствари, које стоје на са свим разним начелима.

Што је истинито за заклон низа, то је исто тако истинито и за заклон батерије: батеријски старешина који уме дати најгоднији правац лицу своје живе батерије, решио ја главан задатак и грудобранске батерије. Још остаје за тим да научи неколико практичних дата у смислу рачунања насипања и копања, размештаја људи при раду, најгоднијега пресека (профил), — а што све није тешко. и на то треба слободније гледати него што жреци тога искуства захтевају. Тако на прилику, све мере најгоднијега пресека треба узимати врло и врло условно, јер да се грудобран до захтеване мере доведе, пре свега од више стоји до времена. Те с тога фронтван официр и треба да гледа на идеални пресек као на оно што треба желети, ал што није нигда неопходна ствар: ако има времена да се то изврши без умора људи — врло добро, нема ли — и то није зло, боље је ништа него ништа.

И тако, упут ће дати појма о пресеку, о насипању и копању земље, о разређивању људи при послу; строј ће показати, како правац треба дати

* Правац низа и правац траншеје.

ватреној линији. При овако окотареноме питању, тек неколико малених шанчића за време већих маневара (ал никако момоћу специјалаца,) савршено ће бити довољни, по нашем мњењу, да официри добију мисли е ће сваки од њих моћи подићи утврђење: без сумње онакво, какво изазивљу бојни а не мирно-војни услови.

А кад то једном буде, остаће само још једно, а то је, да се војник што боље извикне у **копању земље**. т. ј. да се навикне радити ашовом не смећући се и без велика умора. Практика је ове врсте — ствар могућна и свестрано корисна, а особито код нас (Руса): просецање и крчење свакојаких нових путова, може бити за то прекрасна прилика. Без сумње, наћи ће се људи, који могу рећи, да је подизање утврђења такво искуство, које нимало не личи на посао око насипања путова: са гледишта уметности артистике, може бити, и јесте тако; ал није тако са гледишта простога здравога разума и бојне примењивости. Са ове последње тачке, ко уме ископати прокоп, уме изрити и траншеју; уме тако исто насипати и батерију, кад му само официр каже; куд треба земљу да баца. Ми особито велимо, да је веома потребно ведбати војнике по највише у копању земље, ал не у подизању шанчева, јер ово занимање у мирно доба нема смисла т. ј. долази у врсту оних послова који су здравом народном памећу већ давно карактерисани силним изреком: „тучења воде.“

Већ је се више пута казало, колико је важно да су сви послови војнички целисходни, јер у томе једноме само лежи залога и познавању ствари и

стварноме склопу његове главе; познато је такође, да се већ старају да стану на ту тачку, јер су **одбачени** разни кораци у неколико одељења, примерна пучења и друге ствари на то налик. Ниле ли чудновато сад, по што већ нема више „примѣрнихъ упражнења“ у главним одсецима војничкога образовања, на један пут вратити се на то у одељењу споредноме, помоћноме? Подизање утврђења, које нико ни отимати ни бранити не ће — „примѣрно“ вежбање; оно може повести једноме само — очевидноме показивању војнику, е му се труд презире, е се нигда не ће оканити да га у залуд муче и троше, а то ће с његова гледишта вазда изазивати млитаву радњу. Ал то не ће никако изићи кад га вежбају у послу, за који ће он добити награде и који, као пут, без икаквога тумачења, види се да је корисан и њему и другима.

Примерно вежбање у подизању шанчева опасно је и из других узрока: оно може развити страст к опкопавању и где треба и где не треба, а та се страст не може никако желети у војсци, јер одговара нагону чувања себе; оно може развити расположење прекрасноме и угледноме рађењу — нова незгода, веома штетна, јер она извраћа појам о фортификациским радњама, које у боју морају бити пре свега брзо готове ал не правилне чисте.

На свршетку, рецимо неколико речи о томе, шта би се могло желети, да се измени у карактеру занимања специјално — саперских одељења. Нама се чини, да би се мањом пристрасношћу према красоти и угађању при радњи и мањим трошењем времена на занимања чисто стројна (која су с бојна

гледишта код саперских одељења ствар врло и врло узгредна) учинио приметан корак напред. Заношење око стројних упражњења, као што смо слушали, долази у неких одељења до тога, да за чисто саперске радње врло мало времена остаје. Понављамо: ми смо то само слушали; ал ако смо погрешно чули ми смо први готови да овим поздравимо саперска одељења.

XI

Према ономе што смо рекли о изменама самих правила упитајмо се сада, да ли се **шта и колико** има да измени у маневровању, т. ј. у примени правила на бојне цели? Ко је појмио, да суштина свију речених измена стоји у томе, да се што је могуће више стресе штетни притисак, који сада осећају самостојне старешине, и који уништава ону велику силу и залог за успех у боју, — тај ће лако и сам увидети, да и у карактеру мирнога маневровања треба гледати да се цела цел достигне, т. ј. да се једном ослободе старешине од туђе одговорности, да се навикну на личну самостојност, да почну увиђати своје достојанство и да се стану сами поштовати. То већ претпоставља не само једино усавршање облика, но и измену карактера у захтевима. Аустријанци су показали, да облик може бити врло добар, ал дух у њему опет да је лош. Шта треба радити, па да се он не убија, но баш на против, развија у утврђује?

Нужно је једно: треба поимати, е и потчињени старешина ваља да има свога мњења, и критикујући му распореду не само не треба грмети и севати,

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

већ баш и то помислити, да се свака ствар може извршити на двадесет начина и да наше мњење није боље само с тога што смо ми старији, и што нам немају права одговарати.

Треба свакога тренутка мислити, да је у боју тишина и присебност најважнија ствар; и при маневровању дакле, треба се највише старати да се ова стања развију. А то ће само онда моћи бити, кад се, забављајући се њиме, не буде мислимо само на примедбе за одступање од тактичких правила, колико да се развије самопоуздање у људи и заповедника. При вежбањима таквим треба тако ствар водити, да би сваки, кад се с поља врати, долазио кући с убеђењем, да се не може боље радити, него што је он радио. Ако овако самопоуздање поникне, оно не ће у прилици дати човеку да се изгуби; оно ће га бар навићи, решавати се — по каткад баш не са свим вешто и мудро, ал за то брзо; а то је најважније. Онај пак, коме се у свакој прилици ковало и пребацивало да не пази на тактичке савете, може бити и усвојиће их, али изгубиће и самопоуздања а често ће се премисљати да бољи начин радње пронађе, и то баш онда, кад га већ почну поштено тући.

Ма како да је чудан начин маневровања, кога се неко држи, то не треба да изазивље примедба, ако се само у распоредима види предузимљивост; нерешивост само треба гонити.

Без сумње дешаваће се погрешке, и то доста крупне: њих не треба оставити без примедба; али ово треба тако чинити, да би се оне сматрале као савет шта је боље, ал не као приговарање*) за грешење.

*) По некад понижавајући.

После ове основне примедбе, која би требало да се примени не на једно само маневровање, но и на стројна ведбања, у оним приликама, кад се погрешка појави као савршено ништава са стварнога гледишта, — можемо приступити ређању онога, што би се желело да измени, у садашњим правилима маневарским и некојим еволуцијама већих гомила.

Без сумње на првоме месту при овоме, стоје средства, којима заповедник изјављује своју вољу. Свакоме је познато, да се у мирно доба команда и сигнал толико употребљују, да је издавање заповести већ на последњем ступњу у реду средстава, којима заповедник изјављује вољу.

Међу тим у боју је ово последње средство прво. Сви су бојни људи тога мњења, да и тада, кад се команда личним примером може да допуни, *) треба одељењу претходно казати намеру, која се има да достигне, т. ј. преко је потребно да му се најпре заповешћу ратјасни шта ће радити. **)

Кад имамо посла са скупом од више одељења, онда је команда или сигнал заповедников савршено неупотребљив, ако он жели да му војска намеру појима. Оваки одношај команде и сигнала према за-

*) Као у чети при распоређају у четне колоне, у баталијону, кад је он у скупу.

**) „Ние доста, да су само заповедници извештени о плану радње. Треба да га знају и под-официри и прости војници. Сваки војник треба да појима своју маневру.“ Суваров.

„Корисно је кад што већи број зна цели и намере боја. То не само да увећава радозналост у послу, но и изазивље свако поједино лице да постане морисним за достижјење цели и то несравњено боље и иаче, него ли кад га употребљују само као самокрет кажи.“

Принц Фридрих Карло.

повести, треба да се и у мирно доба види. Овоме треба додати, да је сигнал још и с тога незгодан, што га прост човек тешко памти, у праскању и забуди бојној може се и не чути, на послетку може га непријатељ употребити и преварити нас у најосуднијем часу; а разуме се он ће употребити знак, који је њему а не нама мио, као на прилику у оно доба „одбој“ кад наши иду на јуриш Ми с тога држимо, да би војска много добила, кад би се већи део сигнала одбацио.

Поменимо такође, да би требало желети, да се на послетку избаце та општа стројења по свој линији, као на прилику каре свуда, кругови свуда, колоне на све стране исте, развијени строји по свој бојној линији јер тога не може бити у боју. То исто треба рећи и за опште промене правца, као што се оне чине, т. ј. окретањем и врћењем одељења око једне тачке при чему често половина линије иде на траг; у боју се овакви промена правца не може да изврши, па је дакле и у мирно доба не треба упражњавати.

На послетку је врло потребно махнути св измењивања линија, не говорећи већ о општој измени, но и појединих делова, јер је с бојна гседишта ова еволуција са свим штетна, почем води томе, да на свршетку нестане свежих одељења. Војска, кад се једном у боји пусти, треба да остане у њему до свршетка; њу треба потпомагати ал никако измењивати. Само у томе лежи залога за чување резерве. Одељење, што је неколико у ватри било, ако га измену, мислиће, е је оно све извршило и више ништа није кадро да тога дана чини. Па и још: че-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

кађе измене успорава и слаби жестину у оним приликама, кад је човек необично вољан да своме другу остави част за труд.

Што се артиљерије тиче, која маневрује с другим врстама оружја, желело би се, да она једном почне слободније бирати своје положаје; да се не брине о заклону; и да на против, војска из једна мисли на то, да јој артиљерија не остане без заклона.

За тим у садашњем начину маневровања са две стране, врло би потребно било да се учине неке измене, које би му уклониле недостатке; ово су те измене:

1) Начин данашњег маневровања развија бојажљивост од обилажења и сувишну пристрасност к њему.

2) При јуришу се стаје на таквој даљини од противника (50 корака) на којој војник не сме никако мислити, да може и кад стати.

3) Навикавају људе, да дају преувеличани значај броју противника и сили положаја. Онај који је у миру свикао оваке појмове, да ће јуриш на противника већег бројем или на полагају силан, — бити одбијен, тај ће у ратно доба мислити да види и јачег противника и силнији положај тамо, где ни једнога ни другога нема.

4) Маневре ове дозвољавају повлачење као најпростију и најобичнију ствар. Не треба учити ни официра ни војника да таки изражаји као „ја сам се повукао“ „моји су јуриш одбили,“ — лако с језика иду. Суваров није тео да чује за повлачење. У мирно доба не можеш изучити, како се

упорно повлачи; у боју не повлачи се упорно онај кога су у мирно доба томе веџбали, већ онај који на њ гледа као на срам за уреднога војника.

Ови се недостатци двостраних маневара могу да уклоне овим изменама у реду њиховога вршења:

1. Маневре треба ограничити само на ватрени тренут боја не доводећи га до јуриша т. ј. не ићи ближе положају од 150 или и 300 корака, те да се тиме избегне непаметна употреба јуришнога знака и да се не уче људи на штетну, у наравственом смислу, навику застајања на 50 кор. од противника.

2. Не треба дозволити да се положај оставља у прилици, ако би он био опкољен, већ захтевати, да опкољени чини распореде да опкољу против стане.

3. Не треба нападати на положаје поседнуте, већ их најпре очистити и за тим заповедити нападачу да јуриша на положај.

4. Избегавати разговоре, који се око тога врзу, ко је победио а ко је побеђен, јер прво нема победе тамо, где није било борбе; друго, мними победилац добија неосноване поносности а побеђени се без узрока једи.

После тога, мирно спремање и навикавање на јуриш, може бити само једно — Суваровљево: јуриш на видиве мртве белеге, и узајамни јуриши две војске, једне кроз другу.

На послетку, почем се у бојној линији кретања вазда прате пуцањем, чим се дошло у захват ватрен то да би се стварно спремали и војак и официри за бојне радње, треба се веџбати само бојним вишецима.

Но ма како да је разумно склопљена система образовања војске, она не ће моћи принети користи ако јој не одговори карактер захтева и испитивања војске, колико она зна свој посао. Тражење савршенства у ситницама, које се развише у оно доба,

кад стројност кретања играше најважнију улогу ако се буде примило у овој системи, што предлагемо, може бити узрок, да и она у место користи, даде најштетније послетке.

Представимо себи баталијунскога старешину, који је намислио да навикне своје одељење на идеално чување равних међупростора у својих чета *) или да им покаже све прилике састављања развијенога строја чета с четним карама, или колонама: тај старешина баталијунски, не само да не ће развити самостојности у старешинама одељења, већ ће баш у послетку добити савршену пропаст њену..... Код њега ће се „репетиције“ на стотине бројати, а хитрине најчудније са бојнога гледишта биће неисцрпне. У пређашње доба **) цртаху на плацевима манеже, и учише, кад се треба поћи на кућу, кад на колону или опет друго што; сад у овој системи ако се не би одбацио пређашњи карактер захтева, могло би се још даље отићи, могло би се доћи до знаменитога: „децо! сагибљите колена, сад идете уз брдо“.... ***) Свака система, ако се једнострано схвати, може повести у толико штетниим послетцима, у колико је она савршенија: оштрим се ножем може лакше посећи, но тупим.... Но, плашећи се тога, може ли се одбацити онај и узети овај? Питање лежи у самоме одговору: без ножа не може бити, но, употребљујући га, треба и руковати с њиме као с ножем, а не као с тупом кебом. У наше доба кад сваковрсна у савршавања иду тако брзо напред, борити се за остареле навике и својевољно спремати себи најтеже невоље — једно је и исто.

Али је потребно примити ново не по облику,

*) У развијеноме строју.

**) Но, ми говоримо само о ономе што је давно прешао.

***) Тако је учио један пруски баталијунски старешина свој баталијун на равном месту у доба 1806 год; примени на земљиште. Види кнеза Орлова; „кампанија 1806 года.“

већ по духу; не само од чести, но потпуно. Ово „потпуно“ значи, усвајање не само нове системе образовања, но и према овоме нових захтева и нових начина за оцењивање успеха. Цел ове системе, правила и образовања, стоји у једноме — да се и заповедник и војак поставе у таки одношаји према стројевима, у каквоме ће се требати у боју да налазе; преко је потребно дакле, да и карактер оцењивања, уверавања и захтева истичу из једне исте мисли, ич неопходности — да се са свим и вазда поимају услови боја. И система оцене и захтева, с овога гледишта схваћена, ако стоји на „времена“ спремљеним „смотрама“ и с неуклонивом следи њиховом — „репетицијама“, не може се вазати да је паметна, јер се у боју не могу да чине „репетиције“, и бој се бије по реду, који се никако не може у напред да каже. Појамно је дакле, да онај, који хоће да војску што бољим начином спреми за бој, а не за „смотре“ из мирнога доба, мора да призна, е су изненадни прегледи много кориснији. Па ће они још и у мирно доба благодетне послетке да донесу. Преглед на ма коме делу образовања, ал из рана заказан, без сумње квари правдан и раван ход занимају, јер је и без објашњења појамно, да ћу, ако ја очекујем, на прилику „смотру“ из гимнастике, њу највише и већати а остало без пажње оставити. Следи овакога поимања ствари, изазватага за времена заказаним прегледима, очевидни су: образовање иде као на трци, напреже војника; наравствена страна добија још силнији удар, јер заповедници одељења навикавају се гледати на „смотре“, као на онаке тренутке у животу, кад га треба показати у бољем стању него што оно у ствари јест. Законом постаје кињење; начело правде, које треба да је сврха карактеру војничкоме, заборавља се; измишљање преваре у место да побуђује презрења, на против почиње развијати завист и подражање.

Нама се чини, е сваки заповедник, који разумно појима свој интерес, треба да познаје своје одељење у онакоме виду, у коме је оно сваки дан, а не раније заказаном „смотром“ (поред репетиција), да се тек као узгред његово савршенство дозна, а које се по каткад може на прегледу да покаже, ал које заједно са смотром и нестаје...

Ако је то истина, онда треба да се раније заказани прегледи са свим измену и прометну у очекиване и изненадне, — и та се измена мора сматрати као најважнија у животу и образовању војске. Без сумње, примајући их, треба поставити правила, да се на свакоме прегледу, које се у извесно годишње доба чини, само оно захтева, што прописује правила, да се за то време пређе.

Оваким ће начином образовање добити онај равни, тихи и пуни достојанства ход, у коме не ће бити места ни сујети, ни оним казним лукаштинама, које се при прегледима, за рана заказаним, никако не могу да избегну. Војска ће се у свему под једнако учити, према одређеноме већ програму и по системи, коју је управа напред издала; с друге стране, војска не ће знати, шта ће јој се у право хтети да прегледа, и само ће се она одељења моћи добро показати, код којих су се сви људи паметно ведбали целе године.

Поред овога, овака ће система прегледа натерати старешине да се једном окуну оних ситничарских захтева, који су у мирно доба колико дангубни толико и још више штетни у боју; јер тамо они нису потребни, а међу тим украћују времена за друга ведбања, коју су доиста веома потребна.

Писано у Октобру 1867. Петроград.

С руског Михаила Н. Илић.